

Гоце НАУМОВ и Јасмина ГУЛЕВСКА

АРХЕОЛОШКИ ЛОКАЛИТЕТ ПРЕКОП КАЈ АСАМАТИ: ПРЕДИСТОРИСКА НАСЕЛБА НА БРЕГОТ НА ПРЕСПАНСКОТО ЕЗЕРО

Клучни зборови: *Преспа, предисторија, керамика, секири, дрвена структура, концентрација на камења*

Апстракт: *При крајот на 2022 година се направи рекогносцирање на северниот брег на Преспанското Езеро. Во тој период водата од езерото беше повлечена што овозможи да се откријат остатоци од предисториски локалитет. Станува збор за археолошкото наоѓалиште Прекоп кај Асамати на чија површина се најдоа керамички фрагменти, животински коски, дрвени колци, лепеж и камени алатки. Типолошките карактеристики на фрагментираните садови упатуваат кон хронолошко детерминирање на овој локалитет во доцното бронзено време, иако некои од наодите имаат и антички обележја. Меѓу археолошките наоди на површината присутни се и седум масивни колци што формираат правоаголна структура, а од кои се земени примероци за дендрохронолошки и радиокарбон анализи со цел да се определи точното време на нивното користење. Во секој случај локалитетот Прекоп кај Асамати придонесува кон новите сознанија за демографската динамика во предисторијата на преспанското крајбрежје и особено за онаа од доцното бронзено време. Поради тоа овој локалитет е разгледуван во релација и со други синхрони населби од охридско-преспанскиот регион.*

Предисторијата на Преспанското Езеро е малку позната и поради тоа е неопходно да се прават истражувања во овој регион за да се добие подобра слика за бројот и карактерот на археолошките локалитети од палеолитот до железното време. Освен неколкуте рекогносцирања и ретките ископувања, не се направени потемелни проучувања на предисториските населби во македонскиот дел од крајбрежјето. Рекогносцирањата посочуваат на мал број локалитети од неолитот кај Стење и Долна Бела Црква, а од бронзеното и железното време кај Асамати, Претор и Наколец (Сл. 1).¹ Сондажни ископувања се направени на

локалитетот Креница кај Долна Бела Црква при што е констатирана неолитска населба со земунци, на локалитетот Св. Недела кај Асамати каде се потврдени градби и керамика од бронзеното време, како и на локалитетот Ружин Гроб во кого е откриен железнодобен тумул.² При ископувањата на островот Голем Град пронајдени се камени секири, кои без отсуство на солидни контекстуални податоци, произволно се определени како неолитски (иако вакви предмети се користеле и во останатите етапи на предисторијата).³

Покрај оваа ситуација на македонскиот дел на езерото, интензивни рекогносцирања и континуирани систематски ископувања на предисториски локалитети направени се на албанското крајбрежје на Преспанското Езеро. При овие истражувања укажано е на постоење на неолитска населба кај селото Туминец (Каламас), наколна бронзенодобна населба кај Долна Горица, како и бронзенодобен локалитет на островот Мал Град (Сл. 1).⁴ Сосема јасно, материјалната култура од овие локалитети има евидентни сличности со синхроните населби во македонскиот дел на Преспанското Езеро, како и со оние во корчанскиот, охридскиот и пелагонскиот регион. Тоа покажува дека Преспа припаѓа во една предисториска културна целина која е битно натамошно да се истражува со цел да се има потемелен увид во врските и соодносот меѓу заедниците кои функционираше од палеолитот до железното време во овие краишта. Од тие причини, неодамна беше направено мало рекогносцирање во околината на село

¹ Пупалески 1996; Санев 1996; Саржоски и Санев 1996; Наумов 2021.

² Саржоски и Санев 1996; Митревски 2008; Митревски 2015.

³ Здравковски 1989.

⁴ Lera et al. 2011; Bunguri et al. 2020; Anastasi 2022.

Асамати каде што беа добиени нови сознанија за предисторијата во преспанското крајбрежје.

Археолошки локалитети кај Асамати

Селото Асамати се наоѓа на североисточниот брег на Преспанското Езеро, па поради тоа дел од неговата околина е под постојано осцилирање на езерската вода. Во текот на 20-от век направени се рекогносцирања кои упатуваат на постоење предисториски и антички локалитети, при што се евидентирани шест наоѓалишта, како што се Св. Недела (бронзено време), Ружин гроб (железно време), Прекоп (хелинистички период), како и Мисурица, Св. Архангел и Асамати поврзани со римски остатоци и елементи од доцната антика.⁵ Во 1976, 1977 и 2005 извршени се и ископувања на два од нив (Св. Недела и Ружин Гроб), а кои потврдуваат културни хоризонти од бронзеното и железното време, хеленистичкиот период и доцната антика.⁶ Концентрацијата на овие локалитети во ареалот на Асамати укажува на динамичен живот во предисторијата и антиката во североисточното крајбрежје на Преспанското Езеро и воедно упатува на постоење други наоѓалишта во оваа особено фреквентна преспанска зона. Во прилог на тоа одат и најновите истражувања за овој регион, а кои ги надополнуваат сознанијата за преспанската предисторија.

Имено, поради честото осцилирање на нивото на водата во близина на Асамати, неодамна беше укажано дека во негова близина се гледаат остатоци од археолошки локалитет (Сл. 2).⁷ После направениот увид во крајбрежјето североисточно од селото, се констатираа остатоци од предисториски керамички садови и алатки. Овој археолошки локалитет се наоѓа во месноста именувана во националниот катастар како Прехор (односно Прекор и Синор Прекор) и освен керамика и алатки од доцното бронзено време, откриени се и масивни дрвени колци на површината што тој ја зафаќа. Седумдесетина метри источно од него регистрирана е концентрација на големи камења и железнодобна керамика во неа, а кои мошне веројатно се дел од друг локалитет, бидејќи меѓу нив не е пронајден материјал што ги поврзува.

⁵ Пупалески 1996; Санев 1996; Саржоски и Санев 1996.

⁶ Пупалески 1996; Саржоски и Санев 1996; Митревски 2008.

⁷ Авторите им благодарат на Мишко Тутковски и Даме Јовановски за информациите после што е направен увид преку Завод за заштита на спомениците на културата и музеј - Битола како одговорна институција за преспанскиот регион.

Тука се отвора прашањето дали станува збор за веќе регистрираните локалитети Прекоп и Ружин Гроб, иако нивната посочена позиција е подалеку од евидентираниите археолошки содржини во 2022 година.

Имено, при рекогносцирањата во минатиот век упатено е на постоење на наоѓалиште во областа Прекоп, а кое е лоцирано на 2 км северно од Асамати, односно во правец на селото Езерани (иако тоа се наоѓа северозападно од Асамати).⁸ Исто така, наоѓалиштето Ружин Гроб е лоцирано 1,5 км северно од селото, додека овогодишната евидентирана содржина со концентрација на големи камења и железнодобна керамика се наоѓа на околу 600 метри западно од селото. Со оглед на сличниот карактер и топонимија, може да се претпостави дека се работи за истите локалитети, иако тоа евентуално ќе се потврди или негира со поинтензивно рекогносцирање во северниот и североисточниот дел на просторот околу Асамати. Тука треба да се посочи и на тоа дека предложената хронологија за локалитетот Прекоп го датира материјалот во хеленистичкиот период, додека керамичките и камените остатоци од Прекоп претежно се однесуваат на бројни елементи на бронзеното време.

Битно е да се укаже и на тоа дека при евидентирањето на локалитетот Прекоп во минатиот век истакнат е неговиот рибарски карактер (веројатно поради присуството на дрвени колци, кои не се спомнати во описот), како и дефинираната површина од 100 x 100 метри.⁹ Тоа во одредена мера се поклопува со сознанијата добиени и во 2022 година кога се открија дрвени колци и беше измерена зафатнина на локалитетот со приближни димензии. Исто така некои од откриените овогодишни фрагменти имаат елементи на античка керамика што упатува и на можноста тој да бил активен и во овој период.

Поради ваквите сличности во домен на името, архитектонските елементи и површината, ќе се задржи констатацијата дека станува збор за локалитетот Прекоп, иако неговата позиција е посочена уште еден километар посеверно. Ваквата непрецизност е вообичаена ситуација при регистрирањето наоѓалиштата евидентирани во 20-от век и вклучени во *Археолошката карта на Република Македонија*, така што најверојатно станува збор за релативно лоцирање и на Прекоп. Во контекст на името треба да се истакне и тоа дека на старите географски карти стои топонимот Прекоп, иако во тековниот национален катастар постојат

⁸ Пупалески 1996.

⁹ Пупалески 1996.

повеќе варијанти на називот за овој простор (Прехор, Прекор и Синор Прекор). Во однос на неговата позиција треба да се укаже и на тоа дека локалитетот Прекоп катастарски би му припаѓал на селото Езерани и тоа во рамки на местото именувано како Пенуклар. Меѓутоа поради повисокото ниво на Преспанското Езеро во минатото, катастарските парцели не го опфаќаат просторот на сегашното крајбрежје, така што овој локалитет не е формално присутен во овие административни единици. Но имајќи ја предвид неговата близина до селото Асамати, како и евидентирањето на ова наоѓалиште во *Археолошката карта на Република Македонија*, ќе се задржат неговото просторно определување и име.

Во секој случај, без разлика на неговиот административен карактер и варијации на името, локалитетот Прекоп придонесува со нови сознанија за предисторијата во Преспа. Овогодишното рекогносцирање на неговата површина и околина значително ги збогатуваат археолошките сознанија за овој регион и овозможуваат негово потемелно вклучување во проучувањата на бронзенodobните комуникации и врски на Балканот. Во оваа пригода ќе се направи краток преглед на првичните сознанија добиени од рекогносцирањата во 2022 година, додека во други публикации овој локалитет и неговиот материјал ќе се вклучат во потемелни студии за доцното бронзено време во Македонија и околината.

Локација и карактер на археолошкото наоѓалиште Прекоп

Остатоците од археолошкиот локалитет Прекоп се наоѓаат на 650 метри источно од селото Асамати ($X = 40.987948$, $Y = 21.041401$), на надморска висина од 851 метар (Сл. 2). Наоѓалиштето е позиционирано на самиот брег кој до неодамна бил покриен со езерото, така што благодарение на неговото повлекување се појавиле бројни парчиња керамика и неколку дрвени колци (Сл. 3). При увидот направен во ноември 2022 година се констатираше дека археолошкиот материјал е распослан долж езерскиот брег, и тоа околу 180 метри во правец исток-запад и 115 метри во правец југ-север, односно од самото езеро до густо обраснатата трска. Токму поради ваквата густина на вегетацијата не може да се потврди до каде оваа предисториска населба се протега кон север, така што во иднина неопходно е нејзино расчистување за да се согледа целиот обем на локалитетот.

Треба да се посочи на тоа дека станува збор за особено голем број на керамички остатоци од садови на површината, што укажува дека на ова место постоела населба со интензивен живот.

Поголемиот дел од регистрираните фрагменти му припаѓаат на доцното бронзено време, така што може да се претпостави дека во тој период езерото било повеќе повлечено и во неговата периферија имало мочуриште. Кон тоа упатуваат неколкуте масивни колци длабоко забиени во земјата. Во моментот тешко е да се потврди дали станува збор за синхрона архитектонска структура или пак за конструкција од поново време, па поради тоа се земаат примероци од овие колци кои ќе се обработат со дендрохронолошка и радиокарбонска анализа за да точно се утврди нивната хронолошка припадност.¹⁰ Со оглед на тоа што Преспанскиот регион е карактеристичен по своето езеро и околните мочуришта, не треба да изненади присуството на наколни населби или дрвени структури, меѓутоа ниту треба да се занемари употребата на дрвени колци во средниот и модерниот век, користени за врзување на чамците или за рибарење. Во секој случај, без разлика на времето од кое потекнуваат овие колци, кон нив се пристапи со голема внимателност, така што тие беа детално документирани.

Архитектонски остатоци

Во источната периферија на археолошкиот локалитет Прекоп кај Асамати регистрирано е присуство на седум масивни дрвени колци. Тие се распоредени во делумен правоаголен облик, така што може да се потврди дека претставуваат дел од една конструкција (Сл. 4). Шест од колците се вкопани еден спроти друг, додека седмиот е поставен напречно од нив кон југ. Така, во правец север-југ оваа дрвена конструкција е долга 9, 30 метри и широка 5, 40 метри кај северните колци и 5, 35 метри кај јужните колци. Овие колци не се вкопани идеално еден спроти друг туку тие се поставени малку косо кон југ, со што се добива делумно растегнат облик на оваа структура. Не е познато дали има други колци северно од оние што беа констатирани, со оглед на присуството на густата вегетација која како и во случајот со керамиката, оневозможува следење други архитектонски остатоци. Затоа без идни археолошки сондажни ископувања невозможно е да се увидат обемот и обележјата на оваа интересна дрвена конструкција.

¹⁰ Примероците од дрвените колци се доставени на дендрохронолошка и радиокарбон анализа во Германскиот археолошки институт. Авторите им упатуваат голема благодарност на Феран Антолин и Инго Хајнрих за придонесот во анализата на овие примероци, а која е во тек.

Како што беше погоре спомнато, колците се прилично масивни и длабоко вкопани во земјата (Сл. 5). Нивниот дијаметар е многу поголем од други колци што се констатирани при рекогносцирањата во атарот на селата Наколец, Долно Перово и Асамати, а кои се користени од рибарите во 20-от век.¹¹ Во таа смисла, колците на локалитетот Прекоп се доста поголеми и покомпактни што наведува на можноста тие да имаат и постава хронологија. Во прилог се димензиите на сите седум колци, како би се добила појасна слика за нивниот обем и сооднос:

- колец 1: дијаметар = 24 см и сочувана висина од површината на земјата = 18 см

- колец 2: дијаметар = 19 см и сочувана висина од површината на земјата = 13 см

- колец 3: дијаметар = 22 см и сочувана висина од површината на земјата = 16 см

- колец 4: дијаметар = 19 см и сочувана висина од површината на земјата = 16 см

- колец 5: дијаметар = 17 см и сочувана висина од површината на земјата = 18 см

- колец 6: дијаметар = 20 см и сочувана висина од површината на земјата = 18 см

- колец 7: дијаметар = 21 см и сочувана висина од површината на земјата = 12 см

Имајќи ја предвид широчината на овие колци може да се смета дека тие држеле поголем дрвен објект, кој според опсегот на нивно поставување би можел да се однесува на градба или платформа голема околу 50м². Ваквите дијаметри на колци (меѓу 17 и 24 см) се присутни на неколку предисториски наколни живеалишта во Македонија и на Балканот, така што може да се очекува дека и овие од Прекор би можеле да имаат поголема старост.¹² Секако, ниту во овој случај големината на дијаметарот на колците не ја определува нивната старост, така што неопходни се радиокарбон или дендрохронолошки анализи за да се утврди од кога точно тие потекнуваат. Тука треба да се истакне и тоа дека бројната керамика околу овие колци има карактеристики на доцното бронзено време, додека помал дел содржат и антички елементи. Тоа би можело да укаже на можната релативна хронологија на дрвената структура, меѓутоа, но и во овој случај повторно треба да се укаже дека ниту само керамичките фрагменти не ја определуваат нејзината старост. Познат е слу-

чајот со колците во Наколец во чијашто близина има бронзенodobна и античка керамика, но нивното датирање покажа дека тие се изработени и поставени во средниот век.¹³

Материјална култура

На површината што го опфаќа локалитетот Прекоп, чиј обем е регистриран со зафатнина околу 21 000 м², присутни се бројни керамички фрагменти, неколку делумно сочувани садови, парчиња лепеж, камени алатки и животински коски (Сл. 6). Иако овие предмети биле покриени со езерската вода и се наоѓаат на самиот брег каде што се излеваат брановите, тие се релативно добро сочувани и не се модифицирани од средината во која се наоѓаат. Тоа покажува дека тие не биле долго на удар на брановите, односно не биле интензивно движени во водата, така што ја немаат добиено типичната обла форма карактеристична за фрагментите на брегот кај село Наколец.¹⁴

Голем дел од овие керамички наоди имаат обележја типични за доцното бронзено време во Македонија и на Балканот. Повеќето садови имаат груба фактура со поголемо присуство на силикатни адитиви, што е типично за многу бронзенodobни локалитети во регионот. Поретки се фрагментите кои укажуваат на садови со средна или фина фактура. Бојата на нивната површина е сива, темно кремаста, црна и ретко црвена, што секако е резултат на квалитетот и вложеното време на нивното печење.

Што се однесува до формите присутни се чинии во форма на прав конус, длабоки чинии со полутопчеста форма, длабоки чинии со топчесто тело, длабоки чинии со кус цилиндричен врат, кантаровидни садови, бокали, грнци, лонци итн. Особено карактеристични се дршките што го надвишуваат ободот и специфичните ушести рачки, типични за доцното бронзено време, а меѓу кои има и такви со фина фактура. Меѓу садовите се открија и т.н. цедилки кои имаат повеќе перфорации на дното. Тука треба да се спомнат и фрагментите од неколку антички садови кои поради општите обележја и оскудноста на детали не можат попрецизно временски да се определат.

Покрај керамичките наоди беа откриени и неколку секири од камен. Тие имаат темна и светла

¹¹ Наумов 2021.

¹² Кузман 2013; Наумов и др. 2018; Naumov 2020.

¹³ Овие податоци се добиени од раководителот на истражувањата Дамјан Донеv кој заедно со стручњаци од Универзитетот во Бохум учествуваше во документирањето и датирањето на колците од Наколец. Авторите упатуваат благодарност за споделените информации кои сè уште не се публикувани.

¹⁴ Наумов 2021.

сива боја, а изработени се од материјал прилично различен од оној кој се користел во неолитот и енеолитот. Ваквиот избор на материјал за изработка на овие секири може да е резултат и на околните суровини, што во секој случај треба да се провери во иднина преку геоархеолошки истражувања. Димензиите на откриените секири се со средна и мала големина и биле веројатно повеќе користени за цепање.

Освен овие алатки беа откриени и повеќе животински коски. За нив е карактеристична темната боја, што може да се должи на нивното престојување во вода или пак на помала изложеност на оган. Нивната хронолошка припадност е тешко да се утврди бидејќи може да се работи за остатоци од локалните мештани кои во овој простор правеле пикници или биле дел од храната на животните кои ги разнесуваат и кријат. Сепак, нивната концентрација во просторот каде се откриени керамички фрагменти не треба да се занемари. Поради тоа неколку од овие коски беа депонирани заедно со останатиот археолошки материјал, така што во иднина неопходно е од нив да се земат примероци и да се подложат на радиокарбонска и изотопска анализа. Со тоа би се утврдило времето од кое потекнуваат животните, додека AMS анализите на стабилните изотопи, кои можат да се направат во рамки на радиокарбон анализите, би дале податоци и за нивната исхрана.

Концентрација на камења

На околу 70 метри источно од бронзендобната населба Прекоп се откри голема концентрација на камења со мали, средни и големи димензии (Сл. 7). Ваквата концентрација на камења, барем во североисточното крајбрежје на Преспанското Езеро, не е вообичаена и не е потврдена на друго место во потегот на брегот од Сливница до Перово. Од тие причини оваа појава предизвика внимание, поради што и се документираше.

Таа исто така се наоѓа во месноста Прекоп, меѓутоа не е директно поврзана со бронзендобната населба бидејќи меѓу овие два локалитети има простор на кого воопшто не се констатира ни археолошки наоди. И оваа концентрација на камења е присутна на самиот брег, така што кога има плима водата доаѓа дури до нив. Површината што овие густо поставени камења ја зафаќаат е 86 метри во правец северозапад-југоисток и 34 метри во правец југозапад-североисток. Како и во случајот со бронзендобната населба на локалитетот Прекоп и тука не беше возможно да се регистрира присуството на камења во правец на североисток бидејќи обрасната е густа вегетација која оневозможува движење, а уште помалку ви-

дливноста за да се забележат камењата и евентуалните археолошки наоди.

Во тој контекст вреди да се истакне дека меѓу камењата се открија помали керамички фрагменти, а кои поради нивните генерични карактеристики не можат многу прецизно да се определат (Сл. 8). Станува збор претежно за фрагменти од мевови на садови и неколку рачки, кои содржат елементи од бронзеното и железното време, но и од антиката. Затоа, неопходно е повторно подетално рекогносцирање во овој простор како би се нашле поиндикативни садови, но исто така би се определил и точниот обем на оваа концентрација на камења. Интересно е да се укаже дека меѓу овие камења на едно место има и неколку помали наредени во полукруг и неколку масивни кои се поставени во релативен круг (Сл. 9). Тоа делумно посочува на можноста овие камења да биле во некаков сооднос поради антропоген фактор, кон што секако во прилог оди и присуството на керамички садови.

Според своите првични карактеристики оваа концентрација на камења наликува на оние што се забележуваат на железнодобните тумули, меѓутоа во моментот нема конкретни потврди за таква интерпретација. Исто така сателитските снимки на овој простор не укажуваат на кружна концентрација на камењата, што може да е резултат на нивното покривање со густа вегетација, остранување или пак можно е голем дел од нив да биле однесени од локалното население за градежни потреби. Од друга страна, овие камења може да се остатоци од некаква градежна структура (кула, заштитен ѕид или градба), која се растурила со текот на времето. Тука треба да се укаже на горе наведеното наоѓалиште Ружин Гроб кое е констатирано како железнодобен тумул и лоцирано на 1,5 км од селото (т.е. близу до крајбрежјето). Можно е да станува збор за истиот локалитет иако приложените димензии за него, како и овојгодишното мерење на површината на концентрацијата со камења се мошне различни. Во 1976 година и на него се направени помали сондажни ископувања при што се утврдени два гроба со под од тегули и без прилози.¹⁵ Во текот на рекогносцирањата не беа забележани остатоци од ископувањата или било какви индикации за гробови, иако во овој случај не треба да се занемарат праволиниски распоредените камења во југозападната периферија на локалитетот. Како и да е, во иднина и овој простор изискува потемелно истражување за да може да се утврди неговиот карактер, а исто така и неговата хронологија.

¹⁵ Саржоски и Санев 1996.

Заклучок

Направениот увид во месноста Прекоп која се наоѓа северозападно од селото Асамати, даде мошне значајни податоци за присуството на предисториски населби на крајбрежјето од Преспанското Езеро. Тоа ги збогатува сознанијата за животот крај езерото во далечното минато и секако упатува на динамична комуникација на овој регион со останатите населби во текот на доцното бронзено време. На тоа упатува бројната керамика присутна на простор од околу 21 000 м². Дотолку поинтересно е присуството на седум масивни колци кои формираат дрвена структура во функција на платформа или градба. Во моментот без дополнителни радиокарбон и дендрохронолошки анализи тешко е временски да се определи оваа интересна правоаголна конструкција.

Во секој случај керамиката што се наоѓа во и околу дрвената конструкција има очигледни аналогии со онаа од останатите наколни населби од доцното бронзено време во охридскиот и корчанскиот регион. Садови со скоро идентични типолошки обележја на венците и рачките откриени се на источниот и западниот брег на Охридското Езеро, односно на наколните населби Плоча-Миков Град, Охридати и Удениште,¹⁶ како и на палафитите околу некогашното езеро Малиќ, како што се локалитетите Совјан и епонимниот Малиќ.¹⁷ Но во контекст на Прекоп особено интересна е новооткриената наколна населба Преспа 1 на југозападниот брег на Преспанското Езеро во заливот кој се наоѓа меѓу селата Долна Горица и Туминец.¹⁸ Во неа исто така доминираат садови од доцното бронзено време мошне слични на оние пронајдени на површината на Прекоп кај Асамати, што укажува на можното синхроно функционирање на овие два локалитети.

Што се однесува до микро-регионот околу селото Асамати, треба да се истакне присуството на уште два бронзенodobни локалитети т.е. Св. Недела источно од ова село и Кулине кај Претор. На наоѓалиштето Кулине единствено направено е рекогносцирање и не се познати детали околу откриениот материјал, па иако не може да се донесе во директна врска со Прекоп сепак битно е неговото во постоење во некоја од бронзенodobните фази.¹⁹ За разлика од него, на Св. Недела вршени се археолошки ископувања и темелна студија на откриените садови, при што е предложена и него-

вата временска припадност во средното и доцното бронзено време.²⁰ Тоа ги става во одредена релација Прекоп и Св. Недела, кои покрај тоа што имаат очигледни сличности во керамичките обележја, во иднина треба да се провери дали егзистирале во исто време и тоа со помош на радиокарбон анализите. Без разлика на можностите за нивна (а) синхроничност интересно е да се истакне дека во еден помал простор што зафаќа површина од 2,5 км во правец северозапад-југоисток, постојат три бронзенodobни локалитети што укажува на демографската и културна динамика на преспанското крајбрежје во ова време.

Понатаму може да се истражува дали локалитетот Прекоп бил формиран на крајбрежјето после напуштањето на оние кај Св. Недела и Кулине, или пак функционираше истовремено со нив како рибарска населба, со оглед на тоа што овие две се подигнале во повисокиот дел источно од селата Асамати и Претор, односно подалеку од езерото. Како и да е, позицијата на овие три бронзенodobни населби укажува и на претпоставена линија до која се простирало Преспанското Езеро во бронзеното време. Секако, можно е постоење на бронзенodobни локалитети и под сегашното ниво на водата, особено ако се земе предвид флукуирачкиот карактер на езерото во последните стотина години.²¹ Како и во случајот со геолошките истражувањата на езерото Малиќ, каде се констатираше различен негов периметар во неколкуте предисториски етапи,²² така и на Преспанското Езеро може да се очекува дека површината што тоа ја опфаќало во бронзеното време е поразлична од денешната.

Имајќи го предвид овој флукуирачки карактер на езерото и постојаното движење на неговото ниво во само неколку декади, не треба да изненади и присуството на наколни населби во овој регион. Крајезерските палафити се карактеристични за овој дел од Балканот, воглавно користени од неолитот до бронзеното време,²³ а во прилог на нивното постоење на преспанското крајбрежје оди и горе наведениот локалитет Преспа 1 кај Долна Горица. Останува отворено прашањето дали откриените дрвени колци на локалитетот Прекоп се дел од предисториска наколна населба или пак станува збор за остатоци од антички, средновековен или модерен објект. Со цел да се утврди нивната точна хронологија, како и потемелно да се разбере карактерот на бронзенodobниот локалитет, неопходно е негово археолошко

¹⁶ Кузман 2013; Наумов и др. 2018; Anastasi 2022;.

¹⁷ Lera 2002; Prendi 2018.

¹⁸ Anastasi 2022.

¹⁹ Пупалески 1996.

²⁰ Митревски 2008; Gori 2015.

²¹ Sherdenkovski 2000; Чавкаловски 2001.

²² Fouache et al. 2010.

²³ Naumov 2020.

ископување, а кое би требало да се реализира во поскура иднина пред езерото повторно да го покрие овој дел со вода. Ваквото истражување ќе даде повеќе информации за контекстот во и околу дрвената структура, како и за евентуалното постоење и на други форми на архитектура во самата населба. Тоа секако ќе придонесе и кон подобро проучување на керамичките остатоци и алатки, кои очигледно ги има во голем број. На тој начин и локалитетот Прекоп кај Асамати ќе придонесе за подобро познавање на предисторијата во Македонија и особено на онаа во регионот на Преспанското Езеро.

Благодарност: Авторите на трудот им упатуваат голема благодарност на Мишко Тутковски, Даме Јовановски и Мери Стојанова за информациите и можноста за навремен увид во локалитетот Прекоп; на Феран Антолин и Инго Хајнрих за заложбата да ги датираат дрвените колци; како и на Дамјан Донеv и Александар Миткоски за споделените информации и стручни консултации.

Билбиографија (кириличен распоред):

- Anastasi, A. 2022. Ten Years of Underwater Archaeological Research in the Lakes of Ohrid and Prespa. In Naumov, G.; Andoni, E. and Penezić, K. (eds.) *'Prehistory in the Balkans: common cultural heritage'* conference (book of abstracts): 24. Skopje: Center for Prehistoric Research.
- Bunguri, A.; Lera, P.; Oikonomidhis, A. P. and Tsonos, A. 2020. Ekspedita arkeologijke greko-shqiptare në insullin e Maligradit (Prespa e Madhe) (Rezultate paraprake). *Candavia* 8: 445-465.
- Gori, M. 2015. *Along the Rivers and Through the Mountains: A revised chrono-cultural framework for the South-Western Balkans during the late 3rd and early 2nd millennium BC*. Bonn: Verlag Dr. Rudolf Habelt.
- Здравковски, Д. 1989. Праисториски наоди од Голем Град - Преспа. *Macedoniae Acta Archaeologica* 10: 89-90.
- Кузман, П. 2013. Праисториски палафитни населби во Македонија. Во Кузман, П.; Димитрова, Е. и Донеv, Ј. (уред.) *Македонија: милениумски културно-историски факти*: 297-430. Скопје: Медиа Принт и Универзитет Евро-Балкан.
- Lera, P.; Touchais, G.; Gardeisen, A.; Renard, J. and Szepertyski, B. 2002. Sovjan (Albanie). *Bulletin de correspondance hellénique* 126 (2): 627-645.
- Lera, P.; Touchais, G.; Oberweiler, C.; Gori, M.; Revellat, C. and Thomas, N. 2011. Basin de Korçë, Kallamas. *Bulletin de correspondance hellénique* 135: 661-691.
- Naumov, G. 2020. Neolithic wetland and lakeside settlements in the Balkans. In Hafner, A.; Dolbunova, E.; Mazurkievich, A.; Prankenaitė, E. and Hinz, M. (eds.) *Settling Waterscapes in Europe: The Archaeology of Neolithic-Bronze Age Pile-Dwellings*: 111-136. Bern and Heidelberg: Propylaeum.
- Наумов, Г. 2021. Рекогносцирање и мапирање на предисториски локалитети во Битолско Поле (Пелагонија) и Горна Преспа (Преспанско Езеро). *Зборник на завод за заштита на спомениците на културата и музеј - Битола* 24: 221-255.
- Наумов, Г.; Хафнер, А.; Танески, Б.; Рајх, Ј.; Хоштетлер, М.; Тодороска, В.; Еменгер, Ј.; Штехели, К.; Зидат, С.; Пападополу, С.; Француз, Џ. и Болигер, М. 2018. Истражување во 2018 година на локалитетот Плоча-Миќов Град во Охридското Езеро. *Патримониум.мк* 16: 9-36.
- Пашиќ, Р. 1957. Неолитски наоѓалишта во Охридско. *Лихнид I-Годишен зборник на Народниот музеј во Охрид*: 115-122.
- Prendi, F. 2018. *The Prehistoric Settlement of Maliq*. Tirana: Academy of Albanological Studies-Institute of Archaeology.
- Пупалески, Б. 1996. Прекоп; Креница; Голем Град; Кулине; Лозјата. Во Коцо, Д. (ур.) *Археолошка карта на Република Македонија II*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
- Санев, В. 1996. Св. Недела. Во Коцо, Д. (ур.) *Археолошка карта на Република Македонија II*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
- Саржоски, С. и Санев, В. 1996. Асамати; Мисурица; Ружин Гроб; Св. Архангел. Во Коцо, Д. (ур.) *Археолошка карта на Република Македонија II*. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
- Fouache, E.; Desruelles, S.; Magny, M.; Bordon, A.; Oberweiler, C.; Coussot, C.; Touchais, G.; Lera, P.; Lezine, A. M.; Fanin, L. and Roger, R. 2010. Paleogeographical reconstruction of Lake Maliq (Korca basin, Albania) between 14 000 BP and 2 000 BP. *Journal of Archaeological Science* 37: 525-535.
- Чавкаловски, И. 2001. *Преспа*. Скопје: Ѓурѓа.
- Sherdenkovski, B. 2000. Water level oscillations of Lake Prespa. In Grupche, Lj. and Kungulovski, Gj. (eds.) *Proceedings of the International symposium 'Sustainable development of Prespa region'*: 253-261. Skopje: Macedonian Ecological Society.

ARCHAEOLOGICAL SITE OF PREKOP AT ASAMATI: PREHISTORIC SETTLEMENT ON THE LAKE PRESIPA COAST

Summary

The survey carried out in the site of Prekop, positioned northwest of the village of Asamati, provided significant data on the presence of prehistoric settlements on the coast of Prespa Lake. It enriches the knowledge about the life near the lake and points to the dynamic communication with other settlements in this region during the Late Bronze Age. This is indicated by the numerous pottery shards present in an area of about 21,000 m². Also interesting is the presence of seven massive piles that form a wooden structure in function of a platform or building. Currently, without additional radiocarbon and dendrochronological analyses, it is difficult to date this interesting rectangular construction.

In any case, the pottery found in and around the wooden structure has obvious analogies with that of the other Late Bronze Age settlements in the Ohrid and Korça regions. Vessels with almost identical typological rim and handles features were discovered on the eastern and western shore of Lake Ohrid, i.e. in the adjacent settlements of Ploča-Mičov Grad, Ohridati and Udënisht, as well as on the pile-dwellings around the former Lake Maliq, such as the sites of Sovjan and the eponymous Maliq. But in the context of Prekop particularly interesting is the newly discovered settlement Prespa 1 on the southwestern shore of Prespa Lake i.e. in the bay between the villages of Dolna Gorica and Tuminec. It is also dominated by the Late Bronze Age vessels similar to those found on the surface of Prekop near Asamati, which indicates the possible synchronous functioning of these two sites.

As for the micro-region around the village of Asamati, the presence of two more Bronze Age sites, such as Sv. Nedela east of this village and Kuline near Pretor should be emphasized. At the Kuline site, only prospection has been done and no details are known about the discovered material. But although it cannot be directly related to Prekop its existence in one of the Bronze Age phases is still important. In spite of this case, the archeological excavations and a thorough study of the discovered vessels were carried out on the Sv. Nedela site and it was proposed that it belongs to the Middle and Late Bronze Age. That puts Prekop and Sv. Nedela. in a particular relationship, which, in addition to having apparent similarities in pottery features, should be explored further with radiocarbon analyses whether they existed at the same time. Regardless of the possibilities of their (a)synchronicity, it is interesting to point out that in a smaller area covering an area

of 2.5 km in the northwest-southeast direction, there are three Bronze Age sites, which indicates the demographic and cultural dynamics on the coastal area of Lake Prespa in this period.

Furthermore, it can be investigated whether the Prekop site was established on the lakeshore after the abandonment of those near Sv. Nedela and Kuline, or it functioned simultaneously with them as a fishing settlement, considering that these two were built in the higher part east of the villages of Asamati and Pretor, that is, further from the lake. However, the position of these three Bronze Age settlements also indicates an assumed line to which the Prespa Lake extended in the Bronze Age. Of course, the existence of Bronze Age sites below the current water level is also possible, especially if the fluctuating character of the lake in the last hundred years is considered. As in the case with the geoarchaeological survey of Lake Maliq, where it was determined that its coverage was different in several prehistoric stages, it can be also expected that the surface covered by Lake Prespa in the Bronze Age is different from the current one.

Considering this fluctuating character of the lake and the constant oscillation of its level in just a few decades, the presence of pile-dwellings in this region should not be surprising. Lakeside palafites are common for this part of the Balkans, mainly inhabited from the Neolithic until the Bronze Age, and in addition to their presence on the Lake Prespa coast, the above-mentioned Prespa 1 site near Dolna Gorica should be asserted. The question remains open as to whether the discovered wooden piles at the Prekop site are part of a prehistoric palafite or are the remains of an classical, medieval or modern building. In order to determine their exact chronology, as well as to understand more thoroughly the character of the Bronze Age site, its archaeological excavation is necessary, which should be carried out in the near future before the lake covers this part with water again. Such research will provide more information about the context in and around the wooden structure, but also will indicate to the possible presence of other architectural features in the settlement itself. It will certainly contribute to a better study of the pottery remains and tools, which are apparently in large numbers. In this way, the site of Prekop near Asamati will contribute to a better knowledge of the prehistory in Macedonia and particularly of that in the region of the Lake Prespa.

- НЕОЛИТ ■
- БРОНЗЕНО ВРЕМЕ ■
- ЖЕЛЕЗНО ВРЕМЕ ■

Сл. 1. Карта на Преспанско Езеро со посочени позиции на предисториски локалитети спомнати во текстот (Илустрација: Гоце Наумов).

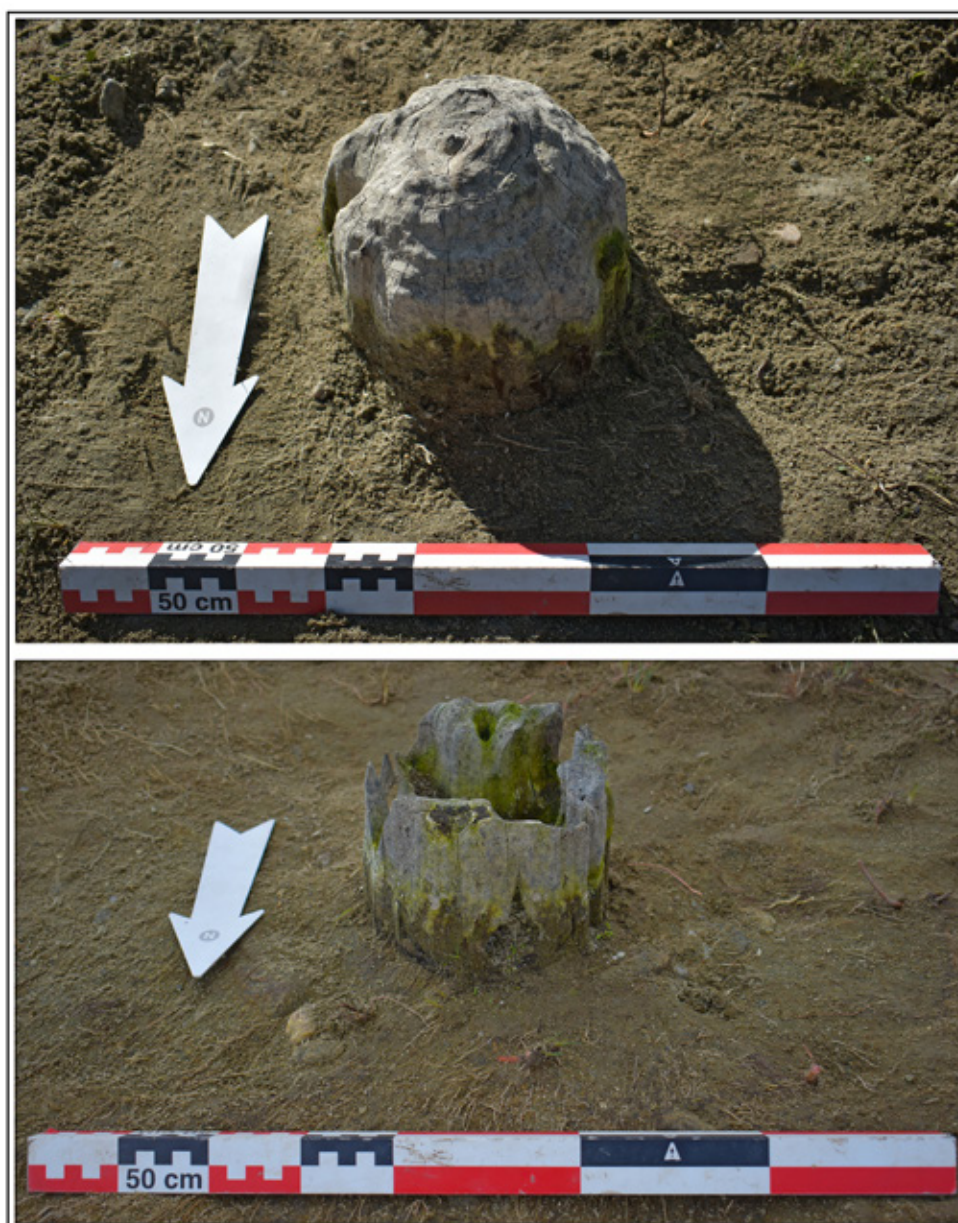
Сл. 2. Топографска карта на Асамати и околината со посочена позиција на археолошкиот локалитет Прекоп.

Сл. 3. Археолошки локалитет Прекоп кај Асамати, поглед од север (Фото: Гоце Наумов).

Сл. 4. Остатоци од дрвена структура на локалитетот Прекоп (Фото: Гоце Наумов).

Сл. 5. Дел од дрвените колци откриени на површината на локалитетот Прекоп (Фото: Гоце Наумов).

Сл. 6. Наоди од бронзеното време откриени на површината на локалитетот Прекоп (Фото: Јасмина Гулевска; обработка: Гоце Наумов).

Сл. 7. Концентрација на камења во полукружен облик источно од локалитетот Прекоп (Фото: Гоце Наумов).

Сл. 8. Керамички фрагменти откриени во концентрацијата на камења источно од локалитетот Прекоп (Фото: Јасмина Гулевска; обработка: Гоце Наумов).

Сл. 9. Ситуација во концентрацијата на камења источно од локалитетот Прекоп (Фото: Гоце Наумов).